

גדר אכילת מעשר שני וקדשים קלים לפני ה' בירושלים

מצאנו בכמה וכמה מקומות שנאמר בהם "לפני ה'". לגבי אכילת קדשים קלים לפני ה' (דברים י"ב, ו-ז), אכילת מעשר שני לפני ה' (שם כב-ג), בכור שנאכל לפני ה' (שם פרק טו, יט-כ), וידוי מעשר (דברים כ"ו, יג), עריכת הנרות (שמות כ"ז, כא), הגרלת השעירים ביום הכפורים (ויקרא ט"ז, ו) ועוד. וכן, פסוקים רבים בעיקר בפרשת ויקרא העוסקים בשחיטה לפני ה' ובהקרבה לפני ה', בהזאה של חטאות הפנימיות לפני ה', תנופה לפני ה' ועוד.

המושג "לפני ה'" אינו שווה בכל אחת מן המצוות,¹ שהרי השחיטה שהיא לפני ה', בקדשי קדשים היא בצפון² ובשחיטת קדשים קלים היא בכל העזרה; אכילת קדשים קלים לפני ה' היא בכל ירושלים, ואילו לגבי וידוי מעשר בדיעבד בכל ארץ ישראל נחשב לפני ה'³ (רמב"ם מעשר שני י"א, ו').

יש לדון לגבי מעשר שני וקדשים קלים הנאכלים בכל ירושלים, מהו גדר האכילה לפני ה' האמור בהם. האם דין לפני ה' תלוי בקדושת המקום בלבד, או שמא תלוי הוא גם בקיום הפיזי של החומה וצריך לאכול לפני מן החומה כדי שיחשב לפני ה', ואולי הוא תלוי בקיום הבית או המזבח?

* תודה לרב עזריה אריאל על הערותיו והוספותיו.

1. האריך בזה המלבי"ם תורה אור ויקרא פרשת צו אות א'.
2. בפשטות משמע שדין צפון הוא גדר בלפני ה', ולכן בבמה קטנה אין דין צפון (זבחים קיט, ב) כיוון שבמה אינה לפני ה'. אולם יתכן שזו מחלוקת בין רש"י והשיטה מקובצת בזבחים דף יד, א. ברש"י ד"ה שאי, משמע שההיכל נחשב לצפון, ובשיטה מקובצת שם כתב שההיכל אינו צפון. ואם גדר צפון הוא דין של לפני ה', מובנת שיטת רש"י שאף שההיכל אינו צפון, הרי מכל מקום הוא לפני ה' לא פחות מאשר הצפון.
3. כ"כ הכסף משנה מעשר שני י"א, ד. אבל הרדב"ז שם כתב שדין לפני ה' לגבי וידוי הוא רק במקדש, ואינו אלא למצוה מן המובחר ולכן חייב להתדוות בכל מקום.
4. דעת הראב"ד שם הלכה ד' שהוידוי אינו אלא לפני ה' ואין לפני ה' אלא בבית. אלא שגם הראב"ד לא חלק על הלכה ו' שכתב הרמב"ם שאם התוודה בכל מקום יצא. משמע שאף שאינו נוהג לדעתו אלא בזמן הבית, הוידוי הוא בכל מקום וכל מקום נחשב לפני ה'. וכן החינוך במצוה תרו סובר שמצות הוידוי אינה נוהגת אלא בבית, ומכל מקום כותב שאם התוודה בכל מקום יצא. וזה שלא כדעת דרך אמונה שם שכתב שלראב"ד ולחינוך הוידוי הוא רק במקדש.

בפשטות, דין ההגבלה במקום האכילה של מעשר שני הוא משום גדר "לפני ה'" כפי שכתב הרמב"ם בהלכות מעשר שני (ב', א):

מעשר שני נאכל לבעליו לפנים מחומת ירושלים שנאמר ואכלת לפני ה' אלהיך במקום אשר יבחר לשכן שמו שם וגו'.

אם כן, האכילה בתוך החומה היא משום גדר לפני ה' ולא רק משום 'ואכלתם שם'. לכאורה יש להוכיח שבמקום האכילה של קדשים קלים ומעשר שני יש שני גדרים: גדר של לפני ה', וגדר של "המקום אשר יבחר". כך עולה מדברי הספרי (ראה פרשה טד):

כי אם לפני ה' אלהיך, זו שילה. תאכלנו במקום אשר יבחר ה' אלהיך בו, זו ירושלים.

הרי שבשילה האכילה היא לפני ה', אבל בירושלים נוסף בו דין "המקום אשר יבחר ה'", וכן מוכח במשנה במסכת מגילה (ט', ב):

אין בין שילה לירושלים אלא שבשילה אוכלין קדשים קלים ומעשר שני בכל הרואה ובירושלים לפנים מן החומה.

הסיבה לכך שאין דין של "בכל הרואה" בירושלים, בניגוד לשילה, היא לכאורה הדין של 'המקום אשר יבחר ה'" שנאמר בירושלים ונוסף לדין לפני ה' שנאמר גם בשילה. בסוגיה בתמורה (כא, ב) יש ה"א שגם מעשר שני בירושלים יהיה נאכל בכל הרואה, והגמ' דוחה זאת בכך שהוא הוקש לבכור שנאכל רק בירושלים, שהרי נפסל ביוצא. אלא שיש הבדל בין מעשר שני ובין קדשים קלים, שהרי קדשים קלים שיצאו מחוץ לירושלים נפסלו ונאסרו אפילו לאחר חזרתם לירושלים (רמב"ם מעשה הקרבנות י"א, ו). מה שאין כן מעשר שני, שאמנם יש איסור לאכלו מחוץ לירושלים, ומדרבנן אפילו להוציאו (עיין רמב"ם מע"ש ב', ט) אך אינו נפסל ביוצא, ואם יצא אפשר להחזירו לירושלים ולאכלו. ולכן אינו דומה דין מקום לגבי קדשים קלים, לדין מקום של מעשר שני שאין בו פסול יוצא.⁵

בכמה מקומות מצאנו את הגדר של לפנים מן החומה. במשנה מסכת מכות (ג', ג):

האוכל בכורים עד שלא קרא עליהן, קדשי קדשים חוץ לקלעים, קדשים קלים ומעשר שני חוץ לחומה, השובר את העצם בפסח הטהור, הרי זה לוקה ארבעים.

וכן במשנה זבחים (י"ד, ח):

באו לירושלים נאסרו הבמות, ולא היה להם עוד התר, והיא היתה נחלה. קדשי קדשים, נאכלים לפנים מן הקלעים. קדשים קלים ומעשר שני לפנים מן החומה.

5. וראה בחידושי הגר"ז על התורה, פרשת ראה.

דין חומה במעשר שני נדון גם בסוגיה בבבא מציעא (ז, א): "ולרבי יהודה והא בעי חומה כגון שדש לפנים מחומת בית פאגי", וכן במכות (יט, ב): "דקאכיל חוץ לחומה". ומכל האמור משמע שאכילת מעשר שני תלויה לא רק באכילה לפני ה', אלא גם בקיום החומה. וכן מפורש בסוגיה בבא מציעא (דף נג, ב) הדנה בדין מחיצה לאכול ומחיצות לקלוט, ומבארת שמעשר שני בטל ברוב כאשר נכנס לירושלים ויצא ונפלו המחיצות משום שאי אפשר עוד לאכול, וכך פירש רש"י שם בד"ה ומאי יצא: "דנפול מחיצות חומת ירושלים, ושוב אין מעשר נאכל שם עד שיעמדו מחיצות, דבעינן לפני ה' תאכלנו". ובתוספות שם כתבו שנפלו רוב המחיצות, שאם נפלו רק מקצתם, אע"ג שאסור לטלטל בשבת, מכל מקום יש למחיצות שנשארו דין מחיצה לענין אכילת מעשר שני וקדשים קלים. הרי שאכילת מעשר וקדשים תלויה במחיצה פיזית.

ואין לפרש את הסוגיה בבבא מציעא, ש"נפול מחיצות" היינו שחרב הבית, שהרי גמרא זו לגבי מעשר שני הובאה גם בסוף מסכת סנהדרין (ק"ג, ב) לגבי מעשר שני של עיר הנדחת שנכנס לירושלים שלא נאכל כיון שנפלו מחיצות ולכן יגנו. והרי לגבי עיר הנדחת אי אפשר לומר שחרב הבית, שאם כן הרי אין דנים דין עיר הנדחת, שהרי לעיר הנדחת ולכל דבר שצריך בית דין גדול צריך בית דין הגדול שיושב בלשכת הגזית. לכן ודאי שהמחיצות הן החומות כפי שפרשו רש"י ותוספות. אבל קשה, שהרי במשנה בעדיות מפורש שאכילת קדשים קלים ומעשר שני אינה תלויה בחומה (ה', ו):

אמר רבי יהושע שמעתי שמקריבין אף על פי שאין בית ואוכלים קדשי קדשים אף על פי שאין קלעים קדשים קלים ומעשר שני אף על פי שאין חומה שקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא.

ולכאורה לפי זה "לפני ה'" מתקיים בעצם קדושת המקום, והחומה היא רק סימן למקום שבו ניתן לאכול והאכילה אינה תלויה בקיום חומה פיזית. וכך לכאורה צריך להסביר במשניות במכות ובזבחים. אבל צריך עיון מהסוגיה בבא מציעא שם מפורש ברש"י ובתוספות שהאכילה תלויה בקיום הפיזי של החומות. וכן צריך הסבר בפסקי הרמב"ם. הרמב"ם הביא את המשנה בעדיות בהלכות בית הבחירה (ו', ט):

לפיכך מקריבין הקרבנות כולן, אף על פי שאין שם בית מצוי; ואוכלין קודשי קדשים בכל העזרה, אף על פי שהיא חרבה ואינה מוקפת במחיצה; ואוכלין קודשים קלים ומעשר שני בכל ירושלים, אף על פי שאין שם חומה: שקדושה ראשונה קידשה לשעתה, וקידשה לעתיד לבוא.

מאידיך הרמב"ם עצמו הביא את מסקנת ההלכה מהסוגיה בבבא מציעא הנ"ל, בהלכות מעשר שני (ו, טז):

מעשר שני בטל ברוב, באיזה מעשר אמרו במעשר שנכנס לירושלים ויצא ונפלו מחיצות, שהרי אין שם מחיצות להחזירו לשם ואי אפשר לפדותו מאחר שנכנס ואף על פי שאין בו שוה פרוטה ונמצא דבר שאין לו מתירין ובטל ברוב כמו שביארנו בהלכות איסורי מאכלות.

ויותר קשה, שהרי הרמב"ם בהלכות מעשר שני כתב שמעשר שני אינו נאכל בלא בית (ב', א):

מעשר שני נאכל לבעליו לפנים מחומת ירושלים שנאמר ואכלת לפני י"י אלהיך במקום אשר יבחר לשכן שמו שם וגו', ונוהג בפני הבית ושלא בפני הבית אבל אינו נאכל בירושלים אלא בפני הבית שנאמר מעשר דגןך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך, מפי השמועה למדו מה בכור אינו נאכל אלא בפני הבית אף מעשר שני לא יאכל אלא בפני הבית.

אלא שאם מעשר שני אינו נאכל אלא בפני הבית, מדוע פוסק הרמב"ם כמשנה בעדויות שאוכלים אף על פי שאין בית בנוי ואין חומה? על כורחנו, כמו שכתבו האחרונים, שכוונת דברי הרמב"ם באמרו שמעשר שני אינו נאכל אלא בפני הבית היא שהוא נאכל רק בזמן שיש מזבח, ובית היינו מזבח. לכן במסכת עדיות וברמב"ם בהלכות בית הבחירה מבואר שמעשר שני נאכל, שהרי מדובר על מצב שמקריבין אף על פי שאין בית, מצב שבו המזבח קיים, ולכן ניתן לאכול מעשר שני אף שאין בית, וכ"כ במשנה למלך בהלכות בית הבחירה שם.⁶

וכן מפורש בטור (יו"ד של"א):

ואח"כ יפריש ישראל אחד מעשרה מהנשאר והוא הנקרא מעשר שני זה משפטו אם לא הוכשר אז הוא טהור והיה ראוי לאוכלו בירושלים שאע"פ שאין חומה, קדושת העיר והבית לא בטלו, אלא שא"א לאוכלו כיון שאין מזבח דאיתקש לבכור בהמה מה בכור בזמן שיש בית אף במעשר דוקא בזמן שיש מזבח.

ומצאנו את הקשר למזבח גם בהלכות פסולי המוקדשין (ג', כב), שמזבח שנפגם אי אפשר לזרוק עליו את הדם:

6. אמנם בשפת אמת (זבחים ס, ב) כתב אחרת בדעת הרמב"ם עיי"ש. אך מה שכתב שם "וגם הסברא רחוקה דמה ענין מעשר שני למזבח", לדברינו הוא משום שמעשר שני נאכל לפני ה' וגדר לפני ה' הוא במזבח.

מזבח שנפגם נפטלו כל הקדשים שהיו שם שחוטין במקדש שעדיין לא נזרק דמם, שהרי אין שם מזבח לזרוק עליו ונאמר וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך כלומר תזבח והוא עומד בתקונו לא פגום.

על פי זה מתיישבת מאליה קושית הראב"ד על הרמב"ם בהלכות בית הבחירה (ו, יז) שהקשה על הרמב"ם הפוסק שקדושת המקדש קדשה לעתיד לבא: "ובכמה מקומות במשנה אם אין מקדש ירקב ובגמ' אמרו דנפול מחיצות". והנה, אם הכוונה בנפילת המחיצות היא למזבח שאינו קיים, הרי אכן אי אפשר לאכול מעשר שני ללא מזבח אף אם קדשה לעתיד לבא, ולכן אם אין שם מקדש ירקב. ואדרבא, יש להבין את קושית הראב"ד.

ונראה שמחלוקת הרמב"ם והראב"ד האם יש ראייה מדין "נפול מחיצות" לכך שקדושת המקדש לא קדשה לעתיד לבא, תלויה במחלוקת בין רש"י לתוספות במכות (יט, א) לגבי ההיקש בברייתא בין מעשר לבכור:

רבי יוסי אומר שלשה דברים משום שלשה זקנים רבי ישמעאל אומר יכול יעלה אדם מעשר שני בזמן הזה בירושלים ויאכלנו ודין הוא בכור טעון הבאת מקום ומעשר שני טעון הבאת מקום מה בכור אינו אלא בפני הבית אף מעשר אינו אלא בפני הבית.

ובהמשך הגמרא לפי גרסת רש"י:

ומאי קסבר אי קסבר קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא אפילו בכור נמי אי קסבר קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא אפילו בכור נמי תבעי אמר רבינא לעולם קסבר קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא והכא בבכור שנזרק דמו קודם חורבן הבית וחרב הבית ועדיין בשרו קיים ומקשינן בשרו לדמו מה דמו במזבח אף בשרו במזבח ומקיש מעשר לבכור.

כלומר, שההיקש שבין מעשר לבכור המצריך לאכול דווקא בפני הבית, הוא רק למ"ד לא קדשה לעתיד לבא ולא למ"ד קדשה לעתיד לבא, ורק אם לא קדשה צריך מזבח. אבל התוספות שם (ד"ה ואי סבר, וכן בזבחים ס, ב ד"ה מאי קסבר) כתבו:

לכן צריך לומר דגריס לעיל ואי סבר לא קדשה מעשר נמי והכי פירושא אפילו מעשר נמי לא יהא מתאכיל בירושלים כלל בלא פדיון דלא הוי כלל לפני ה' אלהיך... אבל הכא מיירי שאין המזבח כלל בנוי וגריס לעולם קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבא וטעמא דבכור לאו משום קדושת הארץ אלא משום דאתקש בשרו לדמו דבעינן שיהא המזבח קיים בשעת אכילת בשרו הלכך כל כמה דילפינן דבכור לא מתאכיל מעשר נמי לא מתאכיל בלא פדיון.

לרש"י ההיקש לבכור הוא למ"ד לא קדשה לעתיד לבא, אבל לתוספות ההיקש הוא למ"ד קדשה לעתיד לבא. הרמב"ם שהבאנו לעיל (מעשר שני ב, א) כתב שמעשר לא

נאכל בלי בית והביא לכך כמקור את ההיקש שבין מעשר לבכור, וזאת על פי מסקנת הגמרא כגרסת התוספות שיש היקש בין מעשר לבכור. אבל הראב"ד הבין שההיקש בין מעשר לבכור הוא רק למ"ד שלא קדשה לעתיד לבא, ולכן מוכרחים לפרש שהגמרא בבבא מציעא היא רק למ"ד שלא קדשה לעתיד לבא, ומכאן הוכיח הראב"ד לשיטתו שסתמא דגמרא היא שקדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לבא. ולרמב"ם הגמרא בבבא מציעא היא למ"ד קדשה לעתיד לבא, שבכל זאת האכילה תלויה במחיצות, והיינו בקיום המזבח.

אלא שיש להעיר על חידוש שעולה מדברי הרמב"ם, שאף שאין מעשר שני נאכל בזמן הזה בשל ההיקש שבין מעשר לבכור, אבל מכל מקום אין לפדות מעשר שני בירושלים, וכפי שכתב הרמב"ם (שם ב', ד):

כשם שאין אוכלין מעשר שני בזמן הזה בירושלים כך אין פודין אותו שם, ואין מחללין אותו ואין מוכרין אותו, ואם נכנס בירושלים אף בזמן הזה אין מוציאין אותו משם ומניחים אותו שם עד שירקב.

ומוכח שאין קשר בין איסור הפדיה ובין אפשרות האכילה (ע' עיר הקדש והמקדש ח"ג פרק ד' אות ג).

וכל זה לשיטת הרמב"ם והטור שהאכילה תלויה במזבח, והפשט בסוגיה בבבא מציעא הוא שהכוונה במחיצות היא למזבח ולא לחומות. וכן צריך לומר ברמב"ם (מעשר שני ו', טז) שהביא את לשון הגמרא בבבא מציעא: "מעשר שני בטל ברוב, באיזה מעשר אמרו במעשר שנכנס לירושלים ויצא ונפלו מחיצות, שהרי אין שם מחיצות להחזירו לשם". אבל צריך עיון ברש"י בבבא מציעא וכן בתוספות שם שלדעתם הרי האכילה תלויה בקיום החומות ממש, וקשה עליהם מדברי המשנה בעדויות שאוכלים קדשים קלים ומעשר שני אף על פי שאין שם חומה? תשובה לכך כתב בתוספות שאנץ בשיטה מקובצת:

דנפיל מחיצות. ואם תאמר והא אמרינן בפרק שני דשבועות דאוכלין קדשים קלים ומעשר שני אף על פי שאין חומה דקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה וכו' וכן משמע נמי בפרק אלו הן הלוקין דלמאן דאמר קדשה מעלה אדם בזמן הזה במעשר שני ואוכלן בירושלים. ויש לומר דהכא כמאן דאמר לא קדשה לעתיד לבא ואף על גב דכל זמן שבית המקדש קיים דמסתבר דכל הקדשות קיימות אפילו למאן דאמר לא קדשה לעתיד לבא כמו למאן דאמר קדשה לאחר חורבן יש לפרש דנפיל מחיצה כגון דחרב הבית. אלא אההיא דחלק קשה שפי דמסיק לה גבי מעשר שני של עיר הנדחת ואי דחרב הבית הא אין דנין דיני נפשות אם לא נגמר מקמי הכי. עד כאן משאנץ.

לפי התוספות שאנץ הסוגיה אמנם למ"ד לא קדשה לעתיד לבא, אך עדיין אין בכך כדי לתרץ,⁷ ומוסיף התוספות שאנץ שנפלו מחיצות היינו שחרב הבית. והנה, תירוץ התוספות שאנץ קשה מהגמרא בסנהדרין, כפי שכתב בעצמו. וכן אין זה מתאים לרש"י ותוספות שכתבו שנפלו "חומות ירושלים".

אלא תירוץ הקושיה הוא, שלגרסת רש"י בסוגיה (מכות יט, א, ובזבחים ט, ב), שהבאנו לעיל, שההיקש לבכור הוא רק למאן דאמר קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא, אם כן אולי ניתן לומר שאם קדשה לעתיד לבא אוכלים אף על פי שאין חומה וכדברי המשנה בעדויות, ולשיטת רש"י אפילו אם אין מזבח. והסוגיה בבבא מציעא שתולה את האכילה בחומה היא למ"ד קדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לבא, ורק למ"ד זה האכילה אכן תלויה בחומה.

אלא שלכאורה תשובה זו דחוקה, כיוון שהמשנה בעדויות היא למ"ד קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא ולדעה זו לא צריך חומה, אם כן מדוע למ"ד לא קדשה לעתיד לבא צריך חומה גם בזמן שיש קדושה ובית המקדש קיים,⁸ ואם כן מה החומה מוסיפה למ"ד לא קדשה ומדוע דווקא לדעתו יש בה צורך. וניתן לומר שלמ"ד לא קדשה הצורך הנוסף בחומה הוא כמו במשכן שקדושתו בטלה כשהוסרו מחיצותיו. וראה ספרי במדבר (פרשת חקת פיסקא כג ד"ה והזה אל):

והזה אל נכח פני אהל מועד שיהא מתכוון ורואה פתחו של היכל בשעת הזאת הדם. והזה אל נכח פני אהל מועד שאם לא הוקם המשכן או אם קיפלה הרוח את היריעה לא היתה פרה נעשית חטאת.

וכן בספרא ויקרא (דבורא דנבנה פרשה ד' סוף פרק ד' אות יד):

אשר פתח אוהל מועד, ולא בזמן פירוקו ולא בזמן שגללה הרוח את היריעה.⁹ הרי שיש צורך בחומה אף אם קדושת המקום קיימת, אך רק למ"ד שקדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא לעתיד לבוא.

7. שכן כל זמן שבית המקדש קיים גם מ"ד שהקדושה בטלה מודה שהיא עדיין קיימת, וא"כ מדוע שיהיה הבדל בין הדעות?

8. ומחמת קושיה זו תוספות שאנץ העמיד כפי שראינו את הגמ' במקרה שבו בית המקדש חרב, ונפול מחיצות היינו חרב הבית, אך לעיל ראינו שלרש"י ותוספות אין לומר כן, וכן ראינו את הקושי בכך.

9. וע' עוד בתוספתא זבחים (צוקרמאנדל) פרק יג הלכה ג': "הנותן על גבי המזבח בשעת פירוקה או בשעת שגלה הרוח את היריעה לא עשה כלום בשעת מסעות קדשים נפסלים וטמאים כל אחד ואחד פורשים למחיצתו".

ועוד קשה קצת, שהרי הלימוד מבכור הוא לימוד לצורך בקיום המזבח ולא בקיום החומה וכפי שכתב רש"י בזבחים (דף ס' ע"ב ד"ה דאיתקיש בשרו לדמו). אלא שהחזון איש (שביעית סימן ג' ס"ק יג, יד) אכן הבין כך בסוגיה שלמ"ד לא קדשה האכילה תלויה גם במזבח וגם במחיצות, "ולמ"ד לא קדשה לע"ל בחרבו מחיצות לחוד פקעה קדושתה". ומקור דבריו הוא בסוגיה במסכת מגילה (י, א) שם רוצה הגמרא לומר שיש מחלוקת במשנה אם קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבא או לא:

אמר רבי אליעזר שמעתי כשהיו בונין בהיכל עושין קלעים להיכל וקלעים לעזרה אלא שבהיכל בונין מבחוץ ובעזרה בונין מבפנים ואמר רבי יהושע שמעתי שמקריבין אף על פי שאין בית אוכלין קדשי קדשים אף על פי שאין קלעים קדשים קלים ומעשר שני אף על פי שאין חומה מפני שקדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא מכלל דרבי אליעזר סבר לא קידשה לעתיד לבוא.

הרי שאם לא קדשה לעתיד לבוא הקדושה תלויה בקלעים שהם המחיצות, וביאר רש"י שם:

קלעים להיכל - קא סלקא דעתך במקום חומות היכל, שיהא מזבח הבנוי בעזרה קרוי אשר פתח אהל מועד, שאלמלא כן לא היו מקריבין עד שיגמר הבנין.

הרי שיש צורך במחיצות כדי שיקרא "לפני ה'" וכל זה רק אם לא קדשה לעתיד לבא. וע' חזון איש שם שהטעם משום שעל פי הסוגיה שם קדושת ירושלים כקדושת בתי ערי חומה שנאמר בהם "אשר לו חומה", ולדעה שלא קדשה לעתיד לבא, גם בתי ערי חומה אם אין להם חומה בטלה קדושתם.

ואם כן זו שיטת רש"י ותוספות בבבא מציעא, ונראה שזו גם שיטת הראב"ד, שהסוגיה בבבא מציעא מתנה את האכילה בקיום המחיצות אך היא למ"ד לא קדשה לעתיד לבא. אבל לשיטת התוספות במכות, הרמב"ם והטור, גם למ"ד קדשה לעתיד לבא אכילת מעשר שני תלויה במזבח, ולכן ניתן לפרש את פשט הגמרא בבבא מציעא למ"ד קדשה לעתיד לבא, והמחיצות היינו המזבח.

על פי דברים אלו אפשר להבין היטב את דברי ספר התרומה¹⁰ שאפשר לאכול מעשר שני שלא הוכשר לקבל טומאה גם בזמן הזה, אלא שהוסיף בספר התרומה שם שהדבר מותנה בקיום המזבח:

פסק, הלכך נראה דקדושת מחיצות העיר קיימת לעולם להיות מותר לאכול מעשר שני בתוכה אי בנה מזבח אבל בלא מזבח לא דאתקש מעשר לבכור תם שצרי' לו מזבח לאכילת בשרו לרבי ישמעאל כדאיתא פרק אלו הן הלוקין ופרק קדשי הקדשים ופרק אלו קדשים.

10. הלכות ארץ ישראל. דבריו מובאים גם בסמ"ג (עשין קלו).

ולכאורה תמה על הסמ"ג שכתב במצות מעשר שני (עשין קל"ו):

ובספר התרומה (הלכות ארץ ישראל דף עו, ד) שפירש שם שאם הפירות לא הוכשרו שמוטר בזמן הזה לאוכלן בירושלים לא ידעתי מנין לו.

והרי מפורש בדברי התרומה שדבריו נאמרו בזמן שיש מזבח, ואם כן הרי דברי התרומה פשוטים וכמשנה בעדויות שאוכלים מעשר שני אף שאין בית ואין מחיצה, דברים שנאמרו כאשר מזבח קיים. אלא צריך לומר ששאלת הסמ"ג על התרומה, היא במה שחידש שאפשר לאכול בטומאת הגוף דבר שלא הוכשר לקבל טומאה, ועל זה כתב שלא ידע מנין לו. וע' בגמרא יבמות (עג, ב):

ואוכלן בטומאת עצמן לוקה מלן דתניא ר' שמעון אומר לא בערתי ממנו בטמא בין שאני טמא והוא טהור בין שאני טהור והוא טמא.

דין זה הובא ברמב"ם בהלכות מעשר שני (ג', א), ולכאורה זהו דין בפני עצמו שטמא אסור לאכול תרומה טהורה ולא משום שמתמא אותה. ואם כן אדרבא הסמ"ג היה צריך להקשות מגמרא זו על ספר התרומה ולא רק לומר שלא יודע מנין לו (וע' ב"ה סימן של"א). וצריך לומר שהסמ"ג הסתפק בשאלה זו אם יש איסור לאכול בטומאה מעשר שני שלא הוכשר.

ונראה שכיון שבכל הדברים שנאמר בהם "לפני ה'" הכוונה לדעת הרמב"ם היא למזבח, יש לדחות את הידושו של הבכורי יעקב בסימן תרנ"ח (שהובא גם בלוח ארץ ישראל, הרב טיקוצינסקי זצ"ל, תשרי), על פי הרמב"ם בפירוש המשנה (ג', יב) על המשנה: "בראשונה היה לולב ניטל במקדש שבעה ובמדינה יום אחד", וכתב הרמב"ם: "מדינה היא שאר ארץ ישראל חוץ מירושלם, וכבר ביארנו זה במסכת מעשר שני", ולפי זה כתב בבכורי יעקב סימן תרנ"ח ס"ק א שעל פי הרמב"ם גם בזמן הזה בעיר העתיקה בירושלים מצות נטילת הלולב היא מן התורה כל שבעה וצריך להחמיר בכל הפסולים של היום הראשון:

ולפני ד' שייך גם בזה"ז דקדושת ירושלם שהוא ע"י השראת השכינה לא בטלה כמש"כ הרמב"ם בהל' בית הבחירה שם א"כ מוכח דמצות לולב נוהג גם עתה בירושלם מן התורה כל ד' ויש נפקותא לענין כמה דברים לא בלבד לענין ספק כל היכי שמקליטין בשאר הימים מטעם ספק דרבנן להקל שאין להקל כן בירושלם אלא גם לענין הפסולים שהוכשרו בסי' תרמ"ט ס"ה בשאר הימים. לפענ"ד יש להחמיר כן בירושלם לפי מש"כ הריטב"א ר"פ לולב הגזול בשם הרמב"ן שכולן נוהגין במקדש כל שבעה וא"כ ה"ה ג"כ בירושלם לפי הצעות הנ"ל, ולא ראיתי לאחד מפוסקים ראשונים ואחרונים שהזכיר דבר מזה אשר הוא ברור לפענ"ד, ומי שזוכה לדור בירושלים עיה"ק תוב"ב יכוון לקיים מצות נטילת לולב כל ד' בספק אי מדאורייתא אי מדרבנן שלא לעבור על בל תגרע ובל תוסיף... ולכן מי שנוטל לולב

סביבות מקום המקדש או אצל קברי בית דוד וקבר חולדה גם בזמן הזה מקיים מצות עשה דאורייתא כל ז' לפי מה שהוכחתי וצריך להחמיר שם בכל החומרות של יום ראשון ועכ"פ לא יטלו שם על דעת שמקיים מצוה דרבנן, שהרי להרמב"ם הל' ממרים שם עובר בזה בבל תגרע כנ"ל, אלא יטלו בכונת ספק אי דאורייתא אי דרבנן כנלענ"ד, ובודאי חכמי ירושלים אין צריכים לי ולהוראתי מכ"מ הנלע"ד כתבתי להלכה.

ולפי מה שכתבנו, הרי הרמב"ם כותב בפירוש המשניות שם שדין הלולב כדין מעשר שני. וגם בלולב הרי זה גדר של "ושמחתם לפני ה'" כמו במעשר שני. והרי דעת הרמב"ם היא שמקיפין את המזבח בלולב (לולב ז', כג), ונראה שהטעם הוא משום שקיום השמחה לפני ה' הוא במזבח דווקא. והרי לגבי מעשר שני ירושלים כיום אינה נחשבת כ"לפני ה'" אף שהקדושה קיימת כיון שאין מזבח. לכן נראה שגם לגבי לולב, אף אם ננקוט את חידושו של הרמב"ם בפירוש המשניות שהמקדש שנאמר גבי לולב, שניטל מהתורה כל שבעה, פירושו כל ירושלים, הרי נטילת לולב תהיה מן התורה רק כאשר יש מזבח, ולכן אפילו לשיטת הרמב"ם בהלכות שסובר שלפני ה' האמור בלולב היינו במקדש דוקא, בזמן הזה אפילו בהר הבית נטילת לולב בשאר הימים תהיה רק דרבנן.¹¹

11. כיוצא בזה כתב גם בחידושי ר' מאיר שמחה סוכה מג, א, אלא שלדעתו זה תלוי בבית ולא במזבח, וכתב "וחלילה לא תהא כהוראה כזו בישראל".